

vychází vstříc čtenáři *nepravému*, který knihu ani nedočte.

I když nemusíme sdílet Kantův vyhraněný názor na ohled ke čtenářům, musíme ho při překládání jeho

díla sledovat v tom, že budeme nejprve a především sloužit věci, o níž mu jde, jeho filozofii.

Pavel Kouba

LITERATÚRA

1. Kant's gesammelte Schriften. Ed. XVIII, Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter 1928, Nr. 5025, 5040.

HODNOTNÁ PRÁCA O FILOZOFICKÝCH PROBLÉMOCH TECHNICKÝCH VIED

M. A. PARŇUK a kol.: *Sociaľnyje, gnozeologičeskije i metodologičeskije problemy tehničeskich nauk*. Kijev 1978, 347 s.

Vydavateľstvo Naukova Dumka v Kijeve vydalo pod vedením profesora M. A. Parňuka významnú kolektívnu monografiu k filozoficko-metodologickým otázkam technických vied, ktorá si zasluhuje trvalejšiu pozornosť aj od nášho odborného čitateľa.

Úvodom k tejto monografii je nevyhnutné poznamenať, že filozofickými otázkami technických vied sa vedecké poznanie intenzívnejšie zaoberá až v posledných rokoch. Záujem sa sústreďuje na problémy špecificky technických vied. Urýchlenie vedecko-technického pokroku totiž vytyčuje úlohy nielen pre ďalekosiahly rozvoj fundamentálnych výskumov, ale aj pre úlohy zvyšovania efektívnosti technických vied, ktoré otvárajú možnosti pre rozvoj techniky a jej perspektív. Preto je analýza sociálnych, gnozeologických a metodologických problémov technických vied vysoko aktuálna. Je však nevyhnutné poznamenať, že predovšetkým riešenie problému metodologickej analýzy je zaťať v začiatkoch.

Autori monografie zamerali ťažisko práce na uvedenú problematiku, pričom si kladú za cieľ sledovať pre-

dovšetkým funkcionálno-praktický prejav technických vied, teda nazrieť na „fungovanie“ technických vied zvnútra. Všetky problémy, týkajúce sa technických vied, analyzujú prostredníctvom ich účasti na praktickej činnosti človeka. Preto sú v práci objasnené a používané také pojmy ako „technická prax“, „technický objekt“ a „subjekt technickej praxe“, „technická tvorba“, ale aj pojmy gnozeologicko-praktického charakteru ako „objav“, „vynález“, „technický problém“ atď. Týmto pojmovým aparátom sa autori usilujú o vymedzenie špecifickej funkcie a významu technických vied v súvislosti s technickým a celkovo spoločenským pokrokom.

Monografia pozostáva zo šiestich kapitol, z ktorých dve sú venované predovšetkým sociálnej analýze pôsobenia techniky a technických vied v spoločenskej praxi, gnozeologickým aspektom vedecko-technického poznania je venovaná problematika tretej a štvrtej kapitoly, metodológii technického poznania piata kapitola a napokon šiesta kapitola je zameraná na ideový obsah a sociálnu úlohu „filozofie techniky“, teda na kritickú ana-

lýzu problému techniky v systéme buržoázných filozofických koncepcií, na prehodenie diamentálne odlišných prístupov k problematike techniky a technických vied v buržoáznej filozofii.

V kapitole *Spoločenská výroba — základ vzniku a rozvoja technickej tvorby a technických vied* sa pozornosť autorov zameriava na miesto a úlohu techniky v systéme spoločenskej, osobitne výrobnjej praxe. Ako uvádzajú autori, „spoločenská prax — to je všeobecný, nevyhnutný spôsob existencie a rozvoja človeka“. [s. 11] Na rozdiel od tohto marxistického stanoviska autori kriticky hodnotia filozofické koncepcie, pre ktoré je typické stanovisko, spočívajúce na nevedeckom prístupe k problémom techniky a technických vied. Dokladajú, že pre tieto prístupy je charakteristické porušenie dialektiky teórie a praxe, odtrhnutie technických prostriedkov od materiálnej činnosti, snažia predstaviť ich ako duchovnú, poznávaciu činnosť, teda ako absolutizované a jednostranne chápané duchovné štruktúry. V tejto časti autori charakterizujú, ako sa v buržoázných koncepciách premieta jednostrannosť do absolutizovania epistemologického, antropologického a sociologického prístupu.

Autori nechápu technický pokrok mechanicky, ale preto protirečivý proces, rôzne historicky (sociálne i gnozeologicky) podmienený, takže jeho výsledky sa môžu dostať do protikladu s ľudskými záujmami. Preto sú v rámci tohto prístupu riešené otázky: „Ako môže človek prostredníctvom výsledkov techniky narúšať ‚veľké zákony prírody‘?“, „Prečo technika, majúca v svojich základoch zákony prírody, môže prinášať a prináša ľuďom nešťastie?“. Tieto otázky sú tesne späté s chápaním sociálnej úlohy technickej tvorby a jej sociálnej pod-

staty. Technika sama je spojená so zákonitosťami prírody, ale existuje relatívne samostatne. V triedne antagonistickej spoločnosti sú výsledky práce človeka v moci vládnucej triedy, ktorá s nimi môže manipulovať a využívať ich tak, že sa stanú nepriateľskými voči väčšine pracujúcich, t. j. odcudzila sa svojim tvorcom. Pre riešenie tohto problému existuje len jedna cesta. Tá spočíva v likvidácii triednych protirečení, dosiahnutí sociálnej rovnosti v spoločnosti a podriadení súkromných záujmov záujmom spoločnosti. To je cesta k plnému využitiu techniky a technických vied v prospech rozvoja človeka a spoločnosti. Technický pokrok, ktorý sa realizuje v spoločnosti, v ktorej je humanizmus princípom spoločenského života, je humánnym variantom, ktorý slúži rozvoju celej spoločnosti.

V tretej kapitole monografie sa venuje pozornosť pojmu technický objekt, ktorému autori pripisujú významný metodologický charakter, lebo zohráva dôležitú úlohu v teoretickej analýze techniky a technických vied. V tejto kapitole si autori okrem iného dali za úlohu analyzovať problém spojitosti technických a spoločenských vied, ako aj problém vedecko-technického myslenia, pričom techniku charakterizujú ako „fenomén sociálny, funkčne orientovaný na človeka, ktorý sa využíva ako prostriedok pôsobenia na predmet vysoko sociálneho a spoločenského významu“. [s. 158—159] Z toho istého dôvodu sa vytvára vzájomná spätosť technických a spoločenských vied.

V štvrtej kapitole sú analyzované gnozeologické prostriedky vedecko-technického poznania. Je tu venovaný veľký priestor vymedzeniu vzťahu medzi pojmami „objav“ a „vynález“ v procese poznávania. Z hľadiska marxistického chápania týchto pojmov je nevyhnutné si uvedomiť, že v svo-

jej podstate je technický vynález vždy uvedomelou alebo neuvedomelou formou poznania prírodných zákonitostí. Ani jeden vynález nemôže byť realizovaný bez využitia prírodných zákonitostí, preto z gnozeologického hľadiska je práve tak odrazom objektívnej reality ako objavom. Existujúci rozdiel medzi objavom a vynálezom nie je možné redukovať na rozdiel medzi odrazom a tvorivosťou a tým viac využiť ho na ich oddelenie, ako to praktizujú buržoázni teoretici. Autori konštatujú, že technická tvorivosť vystupuje ako špecifický poznávací proces, pričom v sebe obsahuje gnozeologický aspekt, ktorý je vyjadrený predovšetkým v technickej myšlienke, vo formulovaní technického problému. Podobne ako pri predchádzajúcom pojme „objav“, „vynález“, aj pri analýze „technického problému“ autori dochádzajú k záveru, že „gnozeologická kategória „problém“ fixuje osobitosti praxe, ktorá sa rozvíja na základe protirečenia medzi subjektom a objektom. Jeho obsah determinuje myslenie, dodáva mu charakter hľadania, vedie ho k odhaľovaniu zákonov prírody a k vytváraniu technických prostriedkov. Problém, to je svojrázny orientačný bod, ku ktorému smeruje cesta výskumníka.“ (s. 181)

V rôznych súvislostiach sa autori monografie dotýkajú tak technických vied, ako aj ich tvorcov. Z toho hľadiska je veľmi podnetná piata kapitola, ktorá je zameraná predovšetkým na základy metodológie technického poznania. V súčasnosti sa v technických vedách objavujú také filozoficko-teoretické problémy a otázky, ktorých riešenie núti filozofov vedecky rozpracovať metodológiu poznania v technických vedách, ktorá doteraz nie je rozpracovaná. Vo filozofickej literatúre sú zachytené len niektoré aspekty tohto prob-

lému. Po prvýkrát metodologickú otázku funkcie techniky v systéme vedeckého poznania nastolil F. Engels v rámci vzájomnej podmienosti vedy a výroby. No jednako, v prvej polovici 19. stor. tento problém nemohol byť vyriešený. Problém súvislosti vedy a výroby sa stal aktuálnym až v šesťdesiatych rokoch 20. stor., v období rozvoja VTR.

Autori pri analýze problému súvislosti vedy a výroby siahli po historickom priereze vývoja vedy a výroby, zohľadňujúc dialektickú jednotu historického a logického. Po tomto prehľade konštatujú, že technika z gnozeologického hľadiska má nie jednu, ale rad funkcií, z ktorých každá zohľadňuje určitý okruh problémov:

1. Technika vystupuje ako jeden z cieľov poznania.
2. Je významným prostriedkom poznania.
3. Ako prostriedok, inštrument poznania je objektom samostatnej metodologickej analýzy atď.

Všeobecne je možné povedať, že vedecké poznanie je tesne späté s odhaľovaním zákonov objektívneho sveta a technické poznanie je spojené s praktickým využitím zákonov objektívneho sveta. Teda vedecké a technické poznanie sa navzájom dopĺňajú. V rámci špecifických cieľov však používajú odlišné metódy postupu. Záverom autori konštatujú, že rozdiely medzi vedou a technikou nie sú späté so stupňom vedeckosti, ale s konečným produktom, cieľom. Rozdiel medzi nimi z hľadiska filozofického môžeme vyjadriť dialektickým vzťahom všeobecného a zvláštneho.

Vymedzujúc metodológiu vedeko-technického poznania, autori zdôrazňujú, že je nevyhnutné mať na zreteli jej niekoľko častí: a) všeobecnú metodológiu vedeckého po-

znania, b) všeobecné základy metodológie technického poznania, c) metodológiu technických vynálezov, d) technologickú metodológiu, e) metodologické otázky spojenia vedy a techniky. Autori poukazujú na nevyhnutnosť zaradiť do tejto oblasti špecifické formy a metódy vedecko-technického poznania a metodologické problémy procesu veda — technika — výroba. V závere tejto kapitoly sa zdôrazňuje, že najefektívnejšou metódou formovania technického poznania je modelovanie. Jeho osobitosť v porovnaní s inými metódami spočíva v tom, že jednota medzi teóriou a praxou je v modelovaní dosiahnutá postihnutím tak empirického, ako aj teoretického poznania.

Predmetom šiestej kapitoly je kritický rozbor koncepcií techniky ako špeciálneho sociálno-kultúrneho fenoménu v systéme buržoázných ideológií. Ide tu predovšetkým o vymedzenie ideového obsahu a sociálnej úlohy „filozofie techniky“. Pokiaľ vo filozofických systémoch predchádzajúceho obdobia sa technika chápala v prácach Hegela, Saint-Simona a pod. ako jav, ktorý v sebe neobsahuje nijaké protirečenia, ako materializované svedectvo rozumnosti ľudskej histórie, tak na konci 19. stor., a hlavne začiatkom 20. stor. sa buržoázne názory v tomto smere začínajú lúčiť s ilúziou „rozumnosti“ histórie. Charakter techniky z hľadiska buržoázných autorov sa vymedzuje hlavne dvoma spôsobmi: scientistickým a antiscientistickým. Scientizmus vystupuje s koncepciami tzv. „industriálnej“, „postindustriálnej“ spoločnosti. Tí autori, ktorí zaujímajú v svojej koncepcii antiscientistické pozície, požadujú fiktívny návrat techniky „do lona ľudského bytia“. Autorom však ide predovšetkým o vymedzenie a hodnotenie toho prúdu

v buržoáznej filozofii, ktorý sa snaží o zaujatie statusu príkladného filozofického skúmania a prístupu k technike — o vymedzenie tzv. „filozofie techniky“.

Vznik „filozofie techniky“ je sociálne podmienený a má svoje korene v buržoáznej spoločnosti, jej kultúre a filozofii. Autori zdôrazňujú, že by bolo nesprávne chápať „filozofiu techniky“ ako prázdnu buržoáznú propagandu. Pri analýze príčin vzniku „filozofie techniky“ uvádzajú, že búrlivý rozvoj techniky sám osebe potreboval filozofické zovšeobecnenie. „Pod vplyvom tejto nevyhnutnosti mnohí predstavitelia vedecko-technického myslenia sa obracali a obracajú k filozofii Platóna, Aristotela, Bacona, Kanta, Hegela, Bergsona v nádeji, že nájdu u nich odpoveď na otázky vytýčené technickou praxou“. (s. 271) V tomto smere sa podieľali na rozpracovaní filozofickej problematiky techniky predovšetkých takí buržoázni teoretici ako Du Bois-Reymond, F. Dessauer a ďalší. Z ideového hľadiska „filozofia techniky“ nie je rovnorodá. Autori monografie vymedzujú pri jej analýze nábožensko-metafyzické, antropologické, existencialistické a neopozitivistické metodologické prístupy k analýze techniky. Je však možné vymedziť niektoré teoretické problémy, ktoré sa tak alebo inak javia ako všeobecné pre všetkých predstaviteľov tejto filozofie. Sú to predovšetkým snahy začleniť technické poznanie do systému buržoázneho svetonázoru a vymedziť základné metodologické princípy a prehodnocovania vedecko-technickej revolúcie a vedecko-technického poznania. No a napokon v centre ich teoretických úvah sa nachádza absolutizácia techniky ako východisko buržoáznej filozofie techniky. V podstate „filozofia techniky“ sa ničím neodlišuje od „fyzikálneho“ idealizmu.

Ignorovania dialektiky, protirečení spoločenskej praxe, odtrhávajúce teórie od praxe a absolutizovanie techniky pri rozvoji spoločnosti — to sú hlavné gnozeologické korene idealistickej povahy tzv. „filozofie techniky“, ako to uvádzajú autori monografie.

Záver monografie je venovaný problémom výstavby komunizmu. Zdôrazňuje sa tu povinnosť každého tvorivého človeka, každého vedca všetkými prostriedkami rozvíjať tak teoretické poznanie, ako aj prax súčasnej spoločnosti. Vedci sú povinní vidieť techniku zajtrajška, pracovať nad prístrojmi budúcnosti. V našej súčasnosti vedecko-technická revolúcia dosiahla vynikajúce úspechy. Avšak žiada sa hlbšie filozoficko-teoretické zovšeobecnenie tohto fenoménu pre jeho lepšie

zvládnutie v praxi. Je nevyhnutná teoretická analýza technických vied, pochopenie špecificky technického poznania, pochopenie metodologických otázok vedecko-technického poznania. Veľký význam má sledovanie spôsobov syntézy spoločenského a technického poznania, procesu zjednotenia ich poznávacích možností a vzájomného využitia ich metód v prospech celej spoločnosti. Také sú závery so zameraním na budúcnosť. Práca sama predstavuje v rozbere uvedených otázok značný prínos, založený na dialekticko-syntetickom hľadisku. Možno ju doporučiť ako hodnotný študijný prameň, osobitne pre učiteľov marxisticko-leninskej filozofie na fakultách technického smeru.

Luba Štekauerová

DIALEKTIKA VTR A MIEROVEJ KOEXISTENCIE

J. AZUD: Vedecko-technická revolúcia, mierové spolužitie a medzinárodné právo. Veda, Bratislava 1983; 324 s.

Vedecko-technická revolúcia ako globálny celosvetový proces svojimi výsledkami zasahuje obe spoločensko-ekonomické sústavy — kapitalizmus aj socializmus. V súčasnom období sú však najnovšie objavy v oblasti atómovej energie, kozmonautiky, kybernetiky atď. niektorými silami zneužívané proti človeku a vážne ohrozujú život na celej našej planéte. Preto predovšetkým socialistické krajiny hľadajú východiská v rámci medzinárodného práva so snahou zabrániť zničujúcej jadrovej vojne a rozšíriť čo najširšie sféry mierovej koexistencie dvoch protikladných spoločensko-ekonomických sústav.

Autor, známy odborník v medzinárodnom práve, vo svojej práci nastoľuje a rieši dialektiku vzájomného vzťahu VTR a medzinárodného práva so zameraním na mierové spolužitie.

Problém formuluje takto: „Na jednej strane VTR, pokrok vedy a techniky obohacuje obsah medzinárodného práva a pričiňuje sa o jeho rozvoj, ako aj rozširuje oblasti jeho pôsobenia. Na druhej strane medzinárodné právo môže a má napomáhať mieru a pokroku, rozvoju vedy a techniky pre mierové účely“. (s. 7) Pokiaľ ide o spracovanie, autor sa pokúsil o analyticko-syntetický pohľad na danú problematiku.

Práca sa skladá z dvoch častí. 1. Mierové spolužitie a medzinárodné právo. 2. Vedeckotechnická revolúcia a medzinárodné právo.

V úvode k prvej časti autor formuluje základné leninské idey mierového spolužitia štátov s rozdielnym spoločenským zriadením, ktoré sa stali fundamentom celej ďalšej zahraničnej politiky ZSSR. Ako sa kon-